

„Mondja azt, hogy kubai vagy mexikói!”

Jónás Judit, a színházcsináló

Manapság évről évre követik egymást a televíziós tehetségkutató műsorok. Annak idején az ötévente megrendezett, rekordnézettségű *Ki mit tud?* volt az egyetlen, ahol a tehetséges fiatalok megmutathatták magukat. Jónás Juditot, az 1983-as verseny vers- és prózamondó kategóriájának győztesét ott ismerte meg az ország. A Domján Edit-díjas színművésszel, a Cinka Panna Színház alapítójával pályafutásáról és elkötelezettségéről beszélgettünk.

– *Már a Ki mit tud? előtt felfedezték a versekhez kötődő empátiáját?*

– Középiskolás koromban rendszeresen részt vettem vers- és prózamondó versenyeken. A budapesti Szinyei Merse Pál Gimnáziumba jártam, onnan – ha akartam, ha nem – kötelezően küldtek mindenfelé az országban. A részvételt – és különösen, ha nyertesként tértem vissza – ötösökkel honorálták, és jóval elnézőbbek voltak a reáltantárgyakkal kapcsolatban, amelyek nem tartoztak az erősségeim közé. A versválasztásba soha nem szóltak bele. Fantasztikus irodalomtanárunkat dr. Filep Antalnénak hívták – szívesen említem a nevét. Remekül tanított, egy tünemény volt. Jólelkű, soha nem szidott minket, személyre szólóan, mindenkinek tudott pozitív dolgokat mondani. Amikor csak tudott, elkísért a versenyekre. A szerepléseimmel neki is örömet akartam szerezni. Abban az időben már Gácsi Sándor, a Magyar Rádió szerkesztő-riportere is segített abban, hogy szavalatokkal, prózákkal minél jobban felkészülhessek.

– *Bevitte önt a Rádióba?*

– Eredetileg magam jelentkeztem a Magyar Rádió színjátszó gyermekcsoportjába, ahová nem vettek fel, mert úgymond, „nagyon felnöttes” a hangom. A felvételinél azonban ott volt Gácsi Sándor, aki megkérdezte, hogy van-e kedvem külsős munkatársként a Rádióban dolgozni? Erre a kérdésre mit mondhattam volna? A szakmáról ugyan fogalmam sem volt, de hogyan lett volna kedvem hozzá! Amint beléptem a Rádió Bródy Sándor utcai épületébe, azonnal megfogott a hangulata. A Pagodában – az akkori társalgóban és büfében – rengeteg ismert ember, művész kávézott, beszélgetett. Életemben akkor láttam először stúdiót, ám a lehetőség nagyon csábított. Nagy dolognak számított ez akkoriban. A Rádióban beszédtechnikára jártam Fischer Sándor tanár úrhoz, aki később a Színművészeti Főiskolán is tanárom volt, tőle kaptam meg a mikrofonengedélyt. Közben Gácsi Sándor mindenre megtanított. Meghallgattuk néhány riportját, mesélt a témákról, elmondta, hogy ki és miért számított érdekes riportalany, és a hallgatót hogyan köthetjük a rádió mellé. Elárulta a kulisszatitkokat. Megmutatta, hogyan működik a válltáskás kazettás magnó, és kiküldött az utcára helyszíni riportokat készíteni. Hamar belejöttem, mert könnyen megnyíltak az emberek. Olyan dolgokat is elmeséltek, amiket nem is kérdeztem. Ezekből a beszélgetésekből – amiket a Sándor összevágott – nagyon jó riportok születtek; le is adta az anyagaimat, témától függően a Drámai

vagy az Ifjúsági Osztályon. Amikor megtudta, hogy szavalóversenyre készülök, felajánlotta, hogy felveszi a verset, és visszahallgathatom. Döbbenetes élmény volt, teljesen más, mint amit elképzeltem a saját versmondásomról. Javítottam, de úgy éreztem, hogy soha nem lesz tökéletes. Végül ez a külső kontroll mégis segített a versmondásban és a beszédtechnikában is. Ennek is köszönhettem, hogy ezt követően folyamatosan nyertem a versenyeket. Előfordult, hogy amikor meglátott valamelyik versenyző, azt mondta a többieknek: „nagy baj van, itt van a Jónás!”

– *Egyértelmű volt, hogy érettségi után a Színművészeti Főiskolára vezet az útja?*

– A tinédzserkorom a lázadások időszaka volt. Öntudatos és öntörvényű voltam, nehezen kezelhető. Visszagondolva, fogalmam sincs, hogy én ma mit csinálnék, ha a gyerekem úgy viselkedne, ahogy akkor én. Abban az időben persze ebből semmit sem éreztem. Érden laktunk, tizennégy éves koromtól bejártam Pestre a gimnáziumba, délután dolgoztam, és közben ismerkedtem a fővárossal. Pénzt nem kaptam otthonról, de valamiből meg kellett élnem. Volt, hogy újságot hordtam, más munkákat is vállaltam, és rádióztam. A szüleink akkoriban vásároztak, vidékre jártak, hajnalban elmentek, késő este jöttek haza. Szabad volt a pálya, soha nem tudták, hogy melyikünk mikor ér haza. Az az igazság, hogy ezt jól ki is használtuk.

Első alkalommal az esélytelenek nyugalomával jelentkeztem a Színművészeti Főiskolára. Kizárólag a szüleim kedvéért tettem, mert ők nagyon szerették volna. Gondoltam, bemegyek és körülnézek, ám egy pillanatig sem hittem, hogy sikerülni fog. A kötelező húsz vers helyett nekem csak tizennyolc volt, aztán – hogy meglegyen mind a húsz – beírtam még József Attila *De szeretnék...* című versét és Petőfitől a *Füstbe ment tervet*. Így indultam. Mondták, hogy pár dal is kell, de én nem énekeltem. Beírtam az „Erdő, erdő, de magas a teteje” kezdetű népdalt, másodiknak pedig az „Erdő, erdő, erdő, marosszéki kerek erdő”-t. A vizsgabizottságban ülő Marton László azonnal kiszúrta a „töltelékanyagot”.

A második felvételi idején már zajlott a *Ki mit tud?*, ahol József Attila *Kései siratóját*, Nagy László *Táncbéli tánc-szók* versét szavaltam. Mire a döntőbe jutottam, túl voltam a harmadik rostán, és tudtam, hogy fölvettek a főiskolára. Már nem volt érdekes, hogy hányadik leszek.

– *Mégis ott ismerte meg az ország...*

– Akkoriban ezt nem mértem fel. Tudtam, hogy a tévé közvetíti, de nem voltam vele tisztában, hogy az egész ország nézi, és hogy ez mivel jár majd. Csak később döbbsentem rá, amikor az utcán járva éreztem az emberek visszajelzéséből. Máig hálás vagyok a *Ki mit tud?* műsorvezetőjének, Gálvölgyi Jánosnak, aki a verseny során mindvégig drukolt, biztatott, és amikor megnyertem a vers- és prózamondó kategóriát, egy nagyon kedves, kézzel írt levélben gratulált és sok szerencsét kívánt a színi pályán.

Bevallom, amikor már felvettek, engem még akkor is erősen vonzott a védőügyvédi pálya. Tudtam, hogy ott érvelni kell a tárgyalásokon, és én erre vágytam. Azt hittem, alig kell tanulni, hiszen a jogi karon nincs fizika, kémia. Azután páran szembesítettek a valósággal. Megmutatták, hogy milyen vastag a római jog. Ennyi elég is volt. – Hát meg vagyok én örülve!? – gondoltam. Végül

a Színművészeti Főiskolát választottam, és csak később esett le a tantusz, hogy így életem végéig tanulnom kell.

– *A szülei, a családja támogatták a művészi pályán?*

– Édesapám feltétlenül. Gyerekkori álma volt, hogy tanulhasson. Nem adatott meg neki, ezért azt szerette volna, hogy legalább a gyerekei diplomás emberek legyenek. Eredeti szakmájában lakatos volt, nagyon jó kezű meszterember. Bármihez nyúlt, megjavította, megcsinálta. Iszonyú akaratérővel rendelkezett. Remekül rajzolt, énekelt, kiváló történet- és vicceselő volt, mindenkit megnevettetett. Négyen vagyunk testvérek, de talán én vagyok az egyetlen, aki külsőleg és belsőleg is rá hasonlít. Valószínűleg tőle örököltem a szereplési ingert.

– *Ki volt az osztályvezető tanára?*

– Marton László, a Vígszínház igazgatója. Tízen indultunk és tízen végeztünk: Seres Zoltán, Szabó Sipos Barnabás, Szűcs Sándor, Csankó Zoltán, Földesi Judit, Hullan Zsuzsa, Korognai Károly, Hankó Attila, Görög László és én. Sajnos Korognai Karcsi és Hankó Attila már nincsenek közöttünk.

– *Simán vette az akadályokat?*

– Az előítéletek miatt nem ment könnyen – a származásom mindvégig problémát okozott. A legelső voltam, aki cigány származásúként bejutott a Színművészetre. A tanárok részéről is éreztem a távolságtartást, a kérdőjeleket, de a színészhallgatók sem tudták feldolgozni, hogy mit keresek közöttük, és ezt durván éreztették velem. Az általános és a gimnázium után azt hittem, hogy a főiskolán ez már nem fordulhat elő, mert oda intelligens emberek járnak. Mégis azt kell mondjam, hogy ott volt a legrosszabb. Másfél éven keresztül komoly veszélyt éreztem, hogy kihullhatok a rostavizsgákon, egyszerűen azért, mert a helyzetgyakorlatokban nem akadt partnerem...

Kétségtelen, hogy határozottan vállaltam a származásomat és hirdetem az identitásomat. El sem tudtam képzelni, hogy elhallgassam, ahogy ezt ma is sokan teszik. A művészvilágban akad, aki letagadja, és olyan, aki nem tagadja, de nyíltan nem hirdeti. Ez részemről nem a lázadás jele volt, hanem fontos vállalás. A *Ki mit tud?* után ugyanis a legtöbben „a kis cigánylányként” emlegettek. Pozitív minta voltam, akit kedveltek, szerettek, ezért másképp néztek rám és a családomra is. Ez jólesett, és nem tartottam gerinces dolognak, hogy megtagadjam a származásomat, a szüleimet és a testvéreimet. Amúgy is képtelen lettem volna megtenni. Egy főiskolai tanárnő egyébként azt tanácsolta, hogy valamelyik barna etnikumú országból valónak valljam magam, kubainak vagy mexikóinak, és akkor biztosan sikeres leszek... Persze nem tettem meg.

Marton mindvégig kiállt mellettem, nagyon jó pedagógus volt. Ő vett fel az osztályába, és később is, a rostavizsgákon mindig megnyugtatót; azt mondta, hogy „magának dolga van ezen a pályán”. Valószínűleg arra gondolt, hogy cigány származású színészként különleges mélységeket is meg tudok mutatni. Remek feladatokat adott, a *Macbeth*ből Lady Macbethet, a *Makrancos hölgy*ből Katát, a *Liliomfi*ből Erzsikét. Marton világot járt ember, sokat járt Amerikában, ahol színes a színház. Emlékszem, amikor annak idején kimentem Londonba, a Royal Shakespeare Company előadásán úgy éreztem magam, mintha a Holdon lennék. A *Rómeó és Júlia*ban Mercutiót egy fekete bőrű színész játszotta! Majd leestem a székről.

A szakmai gyakorlatot a Vígszínházban töltöttem, ott már teljesen rendben volt minden, befogadott a társulat. Két évig játszottam a *Játszd újra, Samben* Kern Andrással, mert az előadásban a fiatal lányokat mindig az aktuális főiskolások játsszák. Aztán jött a *Sevilla csillaga* Bánsági Ildikóval. A darab spanyol közegben játszódott, én a szolgálólányt játszottam. Ez egy igazi testhezállós szerep volt, amiben szinte önmagamot adhattam.

– *A főiskola után melyik színházhoz szerződött?*

– Sokáig úgy volt, hogy a Nemzetibe megyek. Ruszt József még a negyedik év elején – amikor rám osztotta a *Salome* című film főszerepét – jelezte, hogy ő a Nemzeti Színház igazgatói székének várományosa, és ha kinevezik, akkor leszerződhet. Aztán a politika közbeszólt. Amikor még nem volt publikus, de már tudta, hogy mégsem őt jelölik, szólt, hogy vissza az egész. Akkorra azonban már mindenki elszegődött valahová, és „minden hely elkelt”. Marton László körbetelefonálta a színházakat, elmondta, hogy itt van ez a lány színház nélkül. A Pécsi Nemzeti Színház azonnal szerződést kínált. Hat gyönyörű évet töltöttem ott, nagyon jó szerepeket kaptam: Shakespeare-től Kornis Mihályig, Tennessee Williamstől Szabó Magdán át Schwajdáig tartott a szerzők sora. Pécs fantasztikus város, abban az időben remek társulat játszott nagyon jó darabokat. Néhány társammal a pécsi Művészetek Házában hoztuk létre *García Lorca Cigány románcok* című ciklusának színpadi változatát.

– *A filmesek is megtalálták?*

– A pályám első tíz évében félelmetes szerepeket játszhattam. Adélát, a legkisebb lányt a Lojko Lakatos által rendezett *Bernarda Alba házában*, Salomé-t Ruszt József filmjében, de Gál István *Peer Gynt*-jében és Bacsó Péter több filmjében is szerepeltem. Több francia–német–magyar koprodukciós moziban is forgattam. Legutóbb pedig a *Lajkó – Cigány az űrben* című filmben volt egy kis szerepem.

– *A rendszerváltás után saját színház alapításába is belevágott. Miért hívta életre a cigány színházat?*

– A példámon felbuzdulva, nagyon sok cigány származású fiatal jelentkezett a főiskolára. Sok a tehetséges, művészetet szerető fiatal, mégis óriási dolognak számított, ha egy cigány bejutott. Velük is az volt a helyzet, mint velem, amikor megkérdezték, hogy ilyen külsővel vajon mit és hol fogok játszani. A nagyszámú elutasítás nyomán jutott eszembe, hogy ha lenne egy cigány színház, akkor fölvennék a főiskolára ezeket a fiatalokat, mert később biztosan el tudnának helyezkedni. Ha nincs, akkor csináljunk! – gondoltam. Kezdetben egy jogi személy nélküli kis csapattal kezdtük el a roma kultúra népszerűsítését. Lakatos Menyhért és Csemer Géza jelentős szerzőnek számítottak, de válogattunk darabot más íróktól is. Amikor bebizonyosodott, hogy ez a fajta színház sikeres, sokan fölkapták a fejüket. 1993-ban létrehoztunk egy alapítványt. A tervek szerint Érden, a szüleim házában a földszintjén – Cinka Panna Cigány Színház néven – kialakítottunk volna egy kis stúdiószínházat. A Kulturális Minisztérium Színházi Osztálya állandó anyagi támogatásával, a saját termünkben dolgozhattunk volna, és a megnyitón, Marton László kedvéért ott lett volna a Vígszínház színe-java. Az akkori érdi polgármester azonban nem adta meg az engedélyt. Végül úgy döntöttünk, hogy vándorszínházzá alakulunk, így működünk ma is.

Szécsi Magda író nő hívott minket a Roma Parlamenthez, termékeny és hasznos évtizedet töltöttünk az intézmény falai között, óriási dolognak számított, hogy volt bázisunk. Állandó helyszínre jöhettek a nézők, és egy nagy korszak tanúi lehettek. Ott készült koprodukcióban Lorca Várnász című darabja cigány nyelven, Dragan Ristić fordításában, Lendvai Zoltán rendezésében. A darab végigsöpört Európán és rengeteg díjat nyert. Az anyát játszottam, s bár életkorban kicsit fiatal voltam hozzá, meg tudtam magam annyira öregíteni, hogy hiteles legyen.

– *A cigány nyelv mennyire a sajátja?*

– Anyám meg apám két kis nógrádi faluból származik, ahol kizárólag kárpáti cigány nyelven beszéltek egymással az emberek. A háború után ezt már nem tehették. Emlékszem, Érdén, ahol laktunk, nagyon féltek, szinte remegtek, hogy nehogy valaki meghallja, ha cigányul szólnak egymáshoz. A négy fal között igen, de ha kiléptek a házból, attól kezdve magyarul folyt a szó. Attól is féltek, hogy a gyerekek elszólják magukat az iskolában. Gyerekkoromban a cigánykérdés tabu volt, ha valaki cigányozott, azt letartóztatták. A szüleim velünk csak magyarul beszéltek, emiatt csupán passzív nyelvtudásunk alakult ki. Mindent értettünk, amit mondtak, de beszélni csak magyarul tanultunk meg. Ez egyértelműen politikai parancsra történő identitásrombolás volt.

– *Napjainkban milyen darabokat játszik a Cinka Panna Cigány Színház?*

– Ma ismét vándortársulattá alakultunk, új bemutatóinkat Újpesten, a Rácz Gyöngyi Közösségi Központban tartjuk. Széles a repertoár, társulatunk mintegy húsztagú. Valamennyi darabunkat igyekszünk „melegen tartani”, hogy bármikor elővehessük, ha valahol éppen egy konkrét előadásra kíváncsiak. Mostanában talán a *Pólika* című „zenés utazás” a legsikeresebb, amelyet Ruzs Milán, a Szerb Nemzetiségi Színház vezetője írt Kovács Apollónia életéről. A darab jól mutatja a cigányság közelmúltját is. A holokauszttól kezdve a Sztálin- és Rákosi-rendszer egyaránt nyomot hagyott rajtunk. Az is benne van, hogy a cigányoknak kötelező volt asszimilálódni.

– *Hogy érzi, a kiállásával, vállalt identitásával sikerült elérnie valamiféle pozitív változást a művészvilágban?*

– Úgy gondolom, hogy megérte az áldozat. Bár annak idején megkaptam a magamét, de ezzel – pestiesen szólva – elvittem a balhét. A művészvilág talán megszelídült, a közönség pedig befogadó. Ők nem hördülnek fel, amikor egy cigány bemegy a színpadra, inkább arra kíváncsiak, amit kapnak. És ha az előadás megfogja őket, akkor utána odajönnek és megölelnek. A visszaigazolás nagyon fontos. Örülök, ha látom a szemükben, hogy megmarad az élmény, és higgye el, hogy még évekkel később is kapjuk a visszajelzéseket.

Rojkó Annamária interjúja